

VLADIMIR JELOVŠEK I PRAŠKI MOSTOVI HRVATSKE DEKADENCIJE

Marijan Šabić

(Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje, Slavonski Brod)

Osim što je svojim prijevodima i člancima u hrvatskoj književnoj periodici bio važan posrednik hrvatske recepcije književnosti i likovnosti rane češke moderne, Vladimira Jelovšeka danas smatramo uvoditeljem slobodnog stiha u hrvatskom pjesništvu, prvim dekadentnim hrvatskim pjesnikom te prvim promicateljem djela i filozofije Stanislava Przybyszewskog u Hrvatskoj. Autor u članku nastoji dopuniti sliku o Jelovšekom književnom i književnokritičkom radu za vrijeme njegova boravka u Pragu 1897. – 1905., te obrazložiti tezu o mogućim utjecajima češke sredine, a naročito kruga oko “Moderní revue”, na Jelovšekovu poetiku i književne interese.

Ključne riječi: Vladimir Jelovšek, moderna, hrvatsko pjesništvo, Stanislav Przybyszewski, “Moderní revue”

Nakon velike pozornosti koju je svojedobno Vladimir Jelovšek izazvao svojim zbirkama *Simfonije* (1898.) i *Simfonije II: Pêle-mêle* (1900.), nakon polemika oko njegova književnog rada, odnosa prema Matošu te nekoliko članaka povodom njegove smrti, Jelovšek je kao književnik, prevoditelj i kulturni radnik do kraja osamdesetih značajnije zainteresirao jedino češkoga kroatista Miroslava Kvapila, koji je u člancima *O nekim aspektima evropskih okvira hrvatske moderne, Charvátská moderna a česká literatura* te, pre-

noseći tri važnija Jelovškova teksta o hrvatskoj književnosti objavljena u “Moderní revue”, u *Croatica v Moderní revue*, podsjetio na Jelovšekovu ulogu u češkoj recepciji književnosti hrvatskog modernističkog pokreta. Nije čudno da se Jelovšekom u tom razdoblju bavio upravo češki kroatist, obzirom da najvažniji dio književnokritičkog i književnog rada Vladimira Jelovška, kasnije jednog od vodećih hrvatskih oftalmologa i urednika (kroz dvadeset godina) “Liječničkog vjesnika”, lociramo upravo u Pragu od kraja 1897. do 1905., u vrijeme Jelovškova studija medicine. U ovom nam je tekstu cilj, sintetizirajući dosadašnje spoznaje o književnoj i književnokritičkoj djelatnosti Vladimira Jelovška u njegovom “praškom razdoblju” i iznoseći neke nove, nadopuniti sliku o utjecaju češke sredine na Jelovšekov neveliki književni i kritički opus, čijim najznačajnijim elementima danas smatramo metričke aspekte Jelovškove poezije te posredništvo u recepciji Przybyszewskoj u hrvatskoj sredini, ali i u hrvatskoj recepciji književnosti i likovnosti rane češke moderne.

Prva je knjiga Jelovšekovih *Simfonija*, kako primjećuje Stanislav Marijanović, izazvala nezapamćeni kritičarski odziv¹, negativan kako kod “starih” (naročito Tresića i Šegvića) tako i kod Matoša, te mlak kod pojedinih predstavnika prve i druge generacije hrvatskih “mladih”. Hrvatski modernistički pokret nije bio, kao niti zrelija hrvatska moderna, homogen. U njemu nalazimo najmanje dva različita shvaćanja umjetnosti: Masarykom poticano i, u krajnoj liniji utilitarno, koje je imalo ploda u kritici ali ne i u beletristici (što pokazuje zanemariv broj literarnih tekstova u časopisima “praške” skupine), te larpurlartističko koje je, ne gubeći sasvim nacionalnu tendenciju, smatralo književnost *izrazom* razine opće nacionalne kulture više nego *sredstvom* njezina postizanja². Naglašavanje isključivo estetske funkcije književnosti u nekih je književnika rezultiralo određenim moralnim i etičkim relativiziranjem³. Toj drugoj krajnosti, koja je također imala malo beletrističkoga izraza u hrvatskom modernističkom pokretu – pa i u cijeloj hrvatskoj moderni – bile su najbliže Jelovškove *Simfonije*.

Posljednjih dvadesetak godina djelom V. Jelovška uglavnom su se bavili njegovi sugrađani, književni povjesničari i teoretičari s današnjeg Filozofskog fakulteta u Osijeku. Branka Brlenić-Vujić je među njima, po sve-mu sudeći, prva započela svojevrsnu revalorizaciju Jelovškove poezije,

¹ Marijanović, 285.

² Flaker, 78–79.

³ Flaker, 76–77.

nalazeći u *Simfonijama* “kretanje od estetike harmonije do disharmonije kao dominantnog umjetničkog načela”, te “secesiju unutar secesije”⁴. Desetak godina poslije i Stanislav Marijanović Jelovška ističe kao animatora slobodnog stiha u hrvatskom pjesništvu, promicatelja hrvatske književnosti u Češkoj, te poticatelja interesa Branka Vodnika za češke moderniste i Przybyszewskog⁵, dok mu Goran Rem priznaje konstituiranje “stihovnih i konceptnih knjigovnih struktura koje svoga nesigurnog ali ekstatičnog ‘junaka’ prate kroz zbivanja prostorno smještena između neba i kala”⁶. Isti je autor ukazao i na bogatu intertekstualnu mrežu kojom je Jelovšek hotimice opleo svoju zbirku, u uvodnim ili odjavnim stihovima, *mottima*, naslovima, i uvodnicima izrijekom navodeći autore u čijem kontekstu valja čitati i njegove pjesme⁷: Kranjčevića, Heinea, Machara, Karáseka, Neumanna, Przybyszewskog. Tako nas Rem neizravno upućuje na oprez prema tradicionalnijim kriterijima kritičke prosudbe, prema kojima bismo poeziju ovog *protoavangardiste* proglasili epigonskom. Stiholog i komparatist Slaven Jurić također prve slobodne stihove u hrvatskoj književnosti pripisuje Jelovšku, smatrajući ga primjerom brze “evolucije od vezanog do slobodnog stiha uz posredničku ulogu starijih iregularnih oblika, i to u okviru jednog skromnog opusa”⁸.

Nevenka Košutić-Brozović smatra da je Jelovška već u početku književnoga stvaranja inspirirala poetika i literatura Stanislawa Przybyszewskog, najborbenijeg predstavnika poljskog modernističkog pokreta, koji je počeo nešto ranije nego naš (1887. – 1903.⁹), temeljeći tezu o “stanovitom utjecaju” Przybyszewskog na prve Jelovšekove *Simfonije* na činjenici da je Jelovšek još kao srednjoškolac poznao njegovo djelo, te na mjestima na kojima Jelovšek u svojoj knjizi tretira problem između seksusa i intelekta. Druge pak Jelovšekove *Simfonije*, u kojima se u predgovoru naslovljenom *Moj credo* otvoreno divi Przybyszewskom, ista autorica smatra primjerom epigonstva u formalnom i poetičko-teorijskom smislu.¹⁰ Pored toga, Jelovšek je prvi prevoditelj Przybyszewskog na hrvatski jezik, s prijevodom posljednja

⁴ Brlenić-Vujić, 780.

⁵ Marijanović, 285–287.

⁶ Rem, 330.

⁷ Rem, 323–324.

⁸ Jurić, 113.

⁹ Košutić-Brozović, 179.

¹⁰ Košutić-Brozović, 190–191.

dva poglavlja prvog sveska romaneskne trilogije *Homo sapiens*¹¹. U travnju 1901. tvrdio je da je, što na poljskom što na njemačkom, pročitao gotovo sve što je Przybyszewski do tada objavio¹², a u studenome 1901. ga je molio da mu dopusti na hrvatski prevesti dramu *Zlatno runo*¹³, koja je u Pragu objavljena 1902. kao 2. i 3. svezak Jelovšekova “Zbornika pouke i zabave”. Jelovšku s pravom priznajemo, barem u kronološkom smislu, prvo mjesto u hrvatskoj recepciji Przybyszewskog koji je “svojom teorijom i praksom i svojim pogledima na umjetnost bio jedan od neizravnih pokretača hrvatskoga modernističkog pokreta”, te je svojim umjetničkim izrazom “ostavio trag u literarnom stvaranju te generacije.”¹⁴ Inače, prvi je napis posvećen Przybyszewskom u Hrvatskoj objavljen 1898., upravo u Jelovšekovoj i Marjanovićevoj “Novoj nadi”¹⁵, a Nevenka Košutić-Brozović je pretpostavila da je ovaj kratki i nepotpisani tekst preuzet iz kojeg njemačkog časopisa. Taj je člančić kratak životopis Przybyszewskog i pregled njegovih najvažnijih djela, a većim se dijelom sastoji od citata iz prepiske Przybyszewskog sa stanovitim “M. Szienkiewiczem, poljskim publicistom” – riječ je zapravo o poljskom književniku i kritičaru Macieju Szukiewiczu (1870. – 1943.), jednom od začetnika krakovske modernističke škole, koji se s Przybyszewskim počeo dopisivati 1897. i ubrzo na poljski preveo njegovu dramu *Das grosse Glück*.

O Przybyszewskom je pozitivno pisao i Milan Marjanović u karlovačkom “Svjetlu”, tada glasilu “novonadaške” skupine hrvatskih “mladih”. Naime, 30. studenoga 1899. zagrebačko je Narodno kazalište izvelo premijeru *Das grosse Glück (Za srećom)*, a s istom predstavom gostuje i u Karlovcu (23. 4. 1900.). Ovu je predstavu zbog nemorala napao Viktor Car-Emin u “Karlovačkom glasniku”¹⁶, dok je u obranu poljskoga pisca stalo “Svjetlo”, kako stanoviti Yves¹⁷ tako i Milan Marjanović, objavljujući niz tekstova o Przybyszewskom¹⁸. Otkud “novonadašima” simpatije za središnju osobu poljske dekadencije? I to Milanu Marjanoviću, kojega zasigurno za Przybyszewskoga nije zainteresirala tek jedna kazališna predstava? Razloge za

¹¹ Svjetlo 16 (1901), br. 22–24.

¹² Košutić-Brozović, 196.

¹³ Košutić-Brozović, 183.

¹⁴ Košutić-Brozović, 197.

¹⁵ Nova nada 3(1898), str. 35–36.

¹⁶ Košutić-Brozović, 182.

¹⁷ Svjetlo 15 (1900), br. 17.

¹⁸ Svjetlo 15 (1900), br. 16–19.

to potražiti ćemo upravo tamo odakle nas odvrća uvod u studiju Nevenke Košutić-Brozović¹⁹, tj. u Pragu, gdje je i Milan Marjanović studirao na Trgovačkoj akademiji.

Naime Przybyszewski, u vrijeme dok je boravio u Njemačkoj, kako je kao dvadesetosmogodišnjak pisao Szukiewiczu, nije mogao u Poljskoj naći izdavača koji bi prihvatio njegova djela, a i u Njemačkoj ih je teško objavljivao, dok je u Pragu našao razumijevanja u “Moderní revue”, koja je donosila “neuobičajeno produhovljene analize njegovih djela”²⁰. “Moderní revue” bila je jedini književni časopis koji su češki modernisti sami osnovali, nastao “u krilu dekadencije”²¹, i gotovo odmah po pokretanju je započeo polemike s časopisom “Rozhledy”, u kojem je 1895. objavljen manifest češke moderne. Taj manifest vodeće osobnosti “Moderní revue”, Arnošt Procházka i Jiří Karásek z Lvovic ne samo da nisu potpisali, nego su ga oštro kritizirali. Njih dvojicu pak Katica Ivanković, koja se među hrvatskim bohemistima najviše bavila ovim pravcem u češkoj književnosti, određuje za središnje predstavnike češke dekadencije²², i u studiji *U obranu dekadencije* jasno pokazuje da je na tadašnjoj češkoj modernističkoj sceni vladala puno veća heterogenost no što je bila u hrvatskom modernističkom pokretu (koji danas provizorno opisujemo kroz djelovanje “bečke”, “praške” i “novonadaške” skupine). Ipak, locirajući izvore iz kojih je dekadencija uvezena u češku književnost, u spomenutoj se studiji autorica uglavnom zadržava na francuskoj književnosti, ne poklanjajući dovoljno pozornosti recepciji Przybyszewskog u krugu oko “Moderní revue”. Prije no što o tom progovorimo, valja istaknuti da je prije “Moderní revue” jedan češki prijevod Przybyszewskog 16. ožujka 1895. osvanuo u brñanskim “Literární listy” – riječ je o članku koji je Jan Vorel, inače tada suradnik i “Moderní revue”, preveo kao *Psychický naturalism*²³. Jiří Karásek z Lvovic je u “Rozhledy” već u studenome 1894. objavio opsežnu prosudbu o jednom djelu Przybyszewskog, unutar teksta u nastavcima *List z nejnovější poesie německé*²⁴. Karásek ovdje

¹⁹ Košutić-Brozović, 178.

²⁰ Rozhledy 6 (1897), br. 13, str. 612–613 i Literární listy 19 (1897–1898), br. 1, str. 5–7.

²¹ Ivanković, 3.

²² Ivanković, 9.

²³ Literární listy 16 (1894–1895), br. 8–9. Upravo tako dekadenciju vidi njezin češki kritičar F. V. Krejčí: “... naturalizam, okrenut unutra, u dušu, i nervni sistem ili, drugačije rečeno, to je natu-ralizam u psihološkoj umjetnosti” (prema Ivanković, str. 8).

²⁴ Rozhledy 4 (1895), br. 2, str. 86–88.

oduševljeno hvali *Totenmesse*, dok *Vigilien* i *Himmelfahrt* smatra tek varijacijama na istu temu. Isti je autor o Przybyszewskom u veljači 1895. počeo pisati i u “Moderní revue”, ovaj put o njegovim prosudbama djela slikara Eduarda Muncha, a u listopadu iste godine isti časopis u nastavcima objavljuje studiju Przybyszewskog *K psychologii jednotlivce. Chopin a Nietzsche*²⁵ (*Zur Psychologie des Individuums*), koju je s njemačkog preveo Arnošt Procházka. Otrprike u to vrijeme započinje i prepiska Procházke i Przybyszewskog, koja je bila najintenzivnija od kraja 1895. do kraja 1897., kada su znali izmijeniti i po 2-3 dopisa mjesečno.²⁶ Plodom je tih kontakata bila izuzetno plodna suradnja “Moderní revue” i poljskog književnika. Przybyszewskom se u “Moderní revue” s njemačkog prevode već objavljeni tekstovi, on šalje u časopis još neobjavljene, i posreduje između redakcije i svojih prijatelja, poljskih i njemačkih književnika. U pismima s kraja 1896. i početka 1897. Alfredu Mombertu, kojega je uvjerio da svoje pjesme pošalje u “Moderní revue”, Przybyszewski ovaj časopis proglašava “najboljim europskim časopisom”²⁷. Sve to znatno prije vrhunca njegove popularnosti u Poljskoj, nakon što je u jesen 1898. u Krakovu preuzeo *Życie*.

Kakve veze ima češka recepcija Przybyszewskog s Jelovšekom? Do prvog člancića o Przybyszewskom u hrvatskoj periodici, “Moderní revue”, “Rozhledy” i Neumannov “Nový kult” objavili su najmanje deset njegovih lirskih proza i eseja (među kojima i opsežne *K psychologii individua* o Nietzscheu i Chopinu, *Neznámý* o norveškom kiparu Vigelandu, *Vznik církve Satanovy* i studiju o Munchu), te najmanje dvadeset članaka i analiza njegova djela različitog opsega. Na hrvatskom su prvi prijevodi proza ovoga autora objelodanjeni 1901., a tri godine prije objavljeno je češko izdanje cijelog drugog dijela trilogije *Homo sapiens*. Drama *Das grosse Glück* igrana je u Zagrebu krajem 1899., a u Pragu ju je 1898. izvelo Procházkino Volné intimní jeviště. Navedenim želimo pokazati da je u vrijeme kada se u hrvatskim modernističkim krugovima o Przybyszewskom tek stidljivo progovaralo, on u krugovima češke dekadencije već bio smatran neupitnim književnim i filozofskim autoritetom, a kako bismo pokušali postaviti tezu o češkom posredništvu u hrvatskoj recepciji Przybyszewskog. Na to nas upućuje i činjenica da je Jelovšek u Pragu bio već početkom listopada 1897., dakle kada je

²⁵ Moderní revue 3 (1895–1896), br. 1–6.

²⁶ Hloušková, str. 76.

²⁷ Hloušková, str. 271.

popularnost Przybyszewskog u praškom dekadentnom krugu bila na vrhuncu, kao i njegova suradnja s “Moderní revue”. Milan Marjanović je, prije no što je u “Svjetlu” počeo pisati o Przybyszewskom, kao student već duže vrijeme boravio u Pragu, i u časopisu “Život” je objavio tekst *Iz novije češke poezije*²⁸, u kojem je dao osnovne značajke pjesništva po njemu najboljih čeških modernih pjesnika: Machara, Bøezine, Neumanna i Karáseka. “Novonadaši” su poznavali, nabavljali i čitali češku periodiku i prije nego što im je Jelovšek iz Češke počeo slati “Moderní revue”²⁹, što nam pokazuje i članak *Česi o nama*³⁰, objavljen u “Novoj nadi” u siječnju 1898., u kojem se ukratko prenose informacije koje su o hrvatskom kulturnom životu donijeli časopisi “Thalia” i “Svëtozor”. Na češku posredničku ulogu u hrvatskoj recepciji Przybyszewskog ipak nas najuvjerljivije upućuje sam spomenuti članak o njemu u “Novoj nadi” koji je, sudeći prema citatima i podacima koje donosi, kao i prema strukturi i sintagmama kojim ih prezentira, očito skraćena verzija članka *Autor trilogie “Homo sapiens”*³¹, kojeg je u studenome 1897. u “Literární listy” objavio prevoditelj s poljskog, talijanskog i engleskog Karel Křivý (1860. – 1932.), inače učitelj u Brnu.

Što se tiče samog književnog stvaranja Vladimira Jelovškega, unutar prvih *Simfonija* osjetna je razlika u poetici Jelovševskih pjesama nastalih 1896. i onih koje su nastale u praškoj sredini. Već u studenome 1897. u Pragu piše pjesmu *U samoći*, koja se naglašenim individualizmom i introvertiranošću razlikuje od socijalno angažirane kranjčevičevske lirike (primjerice od *Stare bajke*, u kojoj je ismijavao nazdravičarsko rodoljublje “starih”), dok je u pjesmi *Une vie* opisao svoj postupan prijelaz u dekadenciju. Jurić ove promjene smatra radikalnima, primjećujući da je lirski Jelovšekov subjekt, napustivši patetiku, “od romantičnog idealista prometnuo se u velegradskog *flanera* koji bilježi slike i senzacije iz neposredne blizine”³². Doista, u Pragu mu u pjesnički vidokrug ulaze krčme, absinth, prostitutke, a očiti su i snažni prvi dojmovi sa studija medicine, primjerice u pjesmi *Za maglovitog jutra*:

²⁸ Život 1 (1900), knj. 1., br. 2, str. 68–72

²⁹ Iz pisma Nikole Fuggera F. Hlaváčeku od 12. lipnja 1899. saznajemo da mu je Jelovšek slao “Moderní revue” (Agičić, 40).

³⁰ Nova nada sv. 1, br. 5, str. 172–177.

³¹ Literární listy 19 (1897–1898), br. 1, str. 5–7.

³² Jurić, 115.

“Izvadih oštri anatomski nož
 Porezah ona alabastrna prsa, –
 I uz velebnu zvonjavu zvona
 Dobre, staračke majčice CRKVE
 Rezo sam iskusnim rezom
 Veliko mrtvo srce [...]”

Jelovšekova je prva zbirka pjesama imala određenog odjeka i u češkim književnim krugovima. Jiří Karásek z Lvovic također je primijetio poetičke razlike zagrebačke i praške Jelovšekove faze³³, pa je slabijim pjesmama unutar *Simfonija* smatrao upravo nekoliko starijih, primjerice *Uskrs*. Inače, ostale je pjesme u zbirci opisao kao “velmi živelné ispirace, velmi žhavé a rudé barvy, velmi jižního a rhetorického temperamentu”, a Jelovška kao talenta koji obećava. Pohvalnim se Karásekovim riječima pridružio i F. X. Šalda, koji nije pripadao krugu čeških dekadencata, tvrdeći da je Jelovšek skoro potpuno uspio izbjeći dekadentnu slabost, te da se u njegovim pjesmama, naprotiv, može osjetiti čovjeka “pohlepno i žurno mislećega o bolestima modernog čovjeka, ne samo o njegovim egoističnim, već i socijalnim i etičnim temeljima”³⁴. I dok su ga dvojica autoriteta s različitih teorijskih pozicija češke moderne podjednako hvalili, u Hrvatskoj se izvan novonadaškoga kruga teško moglo naći kritičarsko pero koje bi napisalo pozitivnu riječ o njegovim *Simfonijama*, a Ante Tresić-Pavičić čudio se kako “ovakvi bludnički kretenezam smije slobodno prčiti svoju smradnu nadutu gnjusobu na svjetlu sunca i da nema lanca, ni zatvora, ni ludnice za nju”³⁵.

Jelovšek se po dolasku u Prag ozbiljno zainteresirao za književne aspekte češkog modernističkog pokreta. Iz opsežnog pisma koje je 13. kolovoza 1898. napisao Františku Hlaváčeku saznajemo kako je s namjerom boljeg upoznavanja suvremenih čeških književnih prilika čitao i starija godišta modernističkih časopisa, pokušavajući u njima naći i programatska uporišta koja bi se dala ugraditi u okvire hrvatskog modernističkog pokreta:

“Čitao sam juče proglas ‘Česke moderne’ u ‘Rozhledech’ od g. 1896. pa mislim, da bi se dalo na temelju ovog programa i za nas nešto formulirati – dašto u najširim granicama” [...]

³³ Moderní revue sv. 9 (1898–1899), br. 4, str. 127–128. U potpisu: J. K.

³⁴ Lumír 27 (1899), br. 19, str. 216. U potpisu: Quidam.

³⁵ Prema Brleníć-Vujić, str. 761.

“Lijepo bih Vas molio, da mi i u ovoj cijeloj stvari javite svoj sud, – posebice pak: razložite mi u kratko, kako se rodila i razvijala češka moderna, do onog manifestata g. 1896., i kako se cijepala poslije. To bih nužno trebao.”³⁶

Jelovšek je u Pragu uspostavio kontakte s krugom oko “Moderní revue”, no prvi je članak u ovom časopisu objavio tek kada je dovoljno dobro naučio češki jezik: opsežni prikaz hrvatske književnosti devedesetih naslovljen *Nové proudy v Horvatsku*³⁷, u kojem je najviše pozornosti poklonio do tada izašlim časopisima “mladih” te Gjalskom, J. Kozarcu, Leskovaru i Kranjčeviću, objavljen je u tri nastavka od lipnja do rujna 1899. Iste je godine objavio i pjesmu *Ver sacrum II*³⁸ u publikaciji *Almanach na rok MCM*, pod uredništvom K. Kamínka, V. Dyka i A. Procházke i u izdanju “Moderní revue”. Almanah je kao cjelina prilično hladno dočekan od dijela kritike inače nesklonog dekadentnom pokretu i krugu oko “Moderní revue”. Tako je i Jelovšeka autor potpisan šifrom *D.*, kako je svoje tekstove znao potpisivati F. V. Krejčí, u časopisu “Rozhledy” svrstao u grupu suradnika almanaha o čijem prilogu “nije moguće ništa posebno reći”³⁹, dok je Otakar Theer u listopadu 1899. u “Lumíru” ovako prokomentirao Jelovšekove stihove: “*Ver Sacrum* gospodina Jelovšeka pruža dojam preraphaelitskih slika, koje svjetlucaju i podrhtavaju bogatstvom tijela i linija. Nažalost, njegove pretjerano svečane strofe, opterećene mnoštvom pridjeva, premalo su reljefne i ritmične”.⁴⁰

Gomilanje “izraza, epiteta i pridjeva” Jelovšek je u predgovoru svoje druge zbirke pokušao opravdati nemogućnošću književnoga jezika da dovoljno nijansirano izrazi “najskrovitije drhtaje nutrine mlade istančane moderne duše”⁴¹. Danas se književni povjesničari uglavnom slažu da je glavna korist ovoga almanaha bila ta što je ukazao na različitost poetika unutar praškog dekadentnog kruga. U novije vrijeme ne nalazimo tekstova koji bi više pozornosti poklanjali *Almanahu na rok MCM*, no nama je značajno da je *Lexikon české literatury* Jelovšeka u kontekstu njegove suradnje

³⁶ Agičić, 81–82.

³⁷ Moderní revue sv. 10 (1899), br. 3 do br. 5–6.

³⁸ Almanach na rok MCM, str. 23–26. Rukopisni original ove pjesme sačuvan je u Památníku národního písemnictví u Pragu, u ostavšini Arnošta Procházke, sign. 29a5, a na hrvatskom je ista pjesma objavljena u Jelovšekovoj zbirci *Simfonije II: Pêle-mêle*.

³⁹ Rozhledy 9 (1899), br. 5, str. 197.

⁴⁰ Lumír 28 (1899–1900), br. 7, str. 83–84.

⁴¹ Jelovšek, 1900, str. 13.

u ovom almanahu uvrstio među glavne suradnike “Moderní revue”⁴². Drugi je važniji Jelovšekov članak u časopisu “Moderní revue” *Mladé Horvatsko*⁴³, u kojem referira o Nazoru, Begoviću, Cippiku, Tuciću i Nikoliću, Ivanu Špunu-Strižiću i Andriji Milčinoviću, a prilikom koristi i da, makar djelomice i makar u češkom časopisu uzvratu Matošu na njegove žestoke kritike *Simfonija*, nazivajući ga velikim cinikom, antiknim patriotom i velikim, ali bankrotiranim duhom. U članku *Hrvátské výtvarné umnění* opisao je izlazak grupe umjetnika pod Bukovčevim vodstvom iz Društva umjetnika i osnivanje Društva hrvatskih umjetnika, kao i njihovo postupno vraćanje pod okrilje Ise Kršnjavog, a o Dežmanu-Ivanovu napisao je topao članak prigodom izlaska njegove knjige proza *Protiv struje*⁴⁴. Osim u “Moderní revue”, Jelovšek je surađivao i u drugim češkim, uglavnom modernističkim časopisima. Za “Rozhledy” je pod naslovom *Zlosyn* preveo pripovijest Ivana Cankara, priloživši joj i članak o Cankarovu djelu, u kojem ga uspoređuje s Kranjčevićem u Hrvata i Dykom u Čeha⁴⁵. U “Přehledu” je objavio negativnu kritiku zbirke pripovijesti čeških spisateljica *Djevojački svijet*⁴⁶ Stjepana Radića, esej potaknut knjigom Adele i Andrije Milčinovića *Pod branom*⁴⁷ i zajedljiv napis o novoj knjizi svoga tada već bivšeg prijatelja Milana Marjanovića *Fragmenti*⁴⁸.

Jelovšekova uloga u drugom smjeru hrvatsko-češke književne i kulturne komunikacije bila je znatno bogatija⁴⁹, naročito tijekom 1900., baš kada su se u Karlovcu zahuktale polemike oko Przybyszewskog. U “Svjetlu” je tada objavio niz prijevoda književnika i kritičara iz praškog dekadentnog kruga (Procházke, Karáseka, Kamínka i Zikove), kao i poetske satire Josefa Svatopluka Machara *Epitaf XIX. věku*, a napisao je i prikaz Karásekova ro-

⁴² Lexikon české literatury, sv. 1, str. 57

⁴³ Moderní revue sv. 12 (1900–1901), br. 3–4.

⁴⁴ Moderní revue sv. 15 (1903–1904), br. 6, str. 267–269.

⁴⁵ Rozhledy 13 (1902–1903), sv. 2, br. 37, str. 897–905.

⁴⁶ Přehled 2 (1904), br. 13, str. 223–225.

⁴⁷ Přehled 2 (1904), br. 19, str. 317–318; br. 21, str. 335.

⁴⁸ Přehled 2 (1904), br. 21, str. 335–336.

⁴⁹ O ulozi V. Jelovšeka u recepciji češke književnosti i kulture u “Svjetlu” i “Nadi” pisao sam u doktorskoj disertaciji *Češka književnost i kultura u hrvatskim književnim časopisima 19. stoljeća* (Zagreb: Filozofski fakultet, 2008.), u kojoj se na str. 146–158 i 181–185 mogu pronaći i bibliografski podaci priloga koje spominjem. Nepažnjom sam u disertaciji izostavio podatke o još tri opsežna Jelovšekova pisma o kazališnim i likovnim zbivanjima u Pragu, objavljena u Nadi 9 (1903): br. 4, str. 50–51, br. 6, 79–81, br. 20, 275–277.

mana *Gotická duše* te nekrolog mladoj češkoj novinarki i književnici Luisi Zikovej (1874. – 1896.). Iste je godine Jelovšek u vlastitoj nakladi monografski objavio, a vjerojatno i sam preveo Krejčíjovu raspravu *Jak vznikl moderní názor světový*.

U Kranjčevičevoj je sarajevskoj “Nadi” od veljače 1900. do kraja 1901. u rubrici *Naša pisma* Jelovšek objavljivao niz opširnih priloga pod zajedničkim naslovom *U Pragu*, uglavnom se odnosećih na likovni život u Češkoj, gdje je najviše simpatija izražavao prema umjetnicima okupljenima u društvo “Mánes”. U “Nadi” je nastavio surađivati sve do njenog posljednjeg godišta (1903.), objavivši niz izvješća o izložbama (“Mánes”, 1. radnička izložba, međunarodna izložba u Rudolfinu itd.) i kazališnim predstavama u Pragu, te eseje o modernim češkim slikarima (Jaroslavu Špillaru, Václavu Radimskom, Otokaru Lebedi), ističući talentiranost mladih čeških slikara. Kako se vidi iz nabrojanog, iako je bio najzaslužniji za refleksiju teorijskih pogleda i literarnih priloga praškog dekadentnog kruga u Hrvatskoj, Jelovšek kao kritičar nije bio sklon isključivo češkim dekadentima, već širem spektru gibanja unutar češkog modernističkog pokreta čije je različite senzibilitete, kako na književnom tako i na likovnom planu nastojao posredovati među hrvatsku publiku. Ipak, njegove su *Simfonije II* nastale pod snažnim utjecajem dekadencije.

U ovoj zbirci Rem primjećuje “formalno proklizavanje ne samo u strukture slobodnoga stiha, nego i u prozne retke te u dramske strukture”⁵⁰, a Jurić, stihološkom analizom pojašnjavajući te nove versifikacijske promjene, i konačno ostvarivanje modernističkog programa⁵¹. U prvim *Simfonijama*, pored spomenutih razlika između starijih i pjesama unutar zbirke, postupno je prelaženje s uglavnom pravilne strofičke organizacije i redovite rime na slobodni stih. Ipak, i u novijim je pjesmama vidljiva težnja zadržavanju ritmotvorne funkcije redaka – rijetko prelaze mjeru od 4 ritmička signala, i nikada nisu prekidani dubokim sintaktičkim granicama. U *Simfonijama II*, osim što uvodi brojne pjesme u prozi, Jelovšekov je stih znatno dulji, prelazeći u krajnjem slučaju i 9 ritmičkih signala (*Ver sacrum II*), a Jurić procjenjuje da je 6 signala barijera kojom retci koji premaše svoju heksametarsku granicu gube svoji identitet i počinju nalikovati prozi. Te duge stihove često kombinira s kraćima, ritam temeljeći na trosložnim akcentskim cjelinama,

⁵⁰ Rem, 328.

⁵¹ Jurić, 116.

i pored mjestimičnog akumuliranja dvosložnih. Njegova odluka da veliko slovo piše isključivo tamo gdje mu je prema pravopisu mjesto, ne na početku svakog retka kako je radio u prvoj zbirci, smatra Jurić, značajno utječe na percepciju retka⁵². S ovim se novinama u Jelovšekovu stihu dobro zabavljao Matoš, koji je kritiku druge Jelovšekove zbirke napisao imitirajući njezin metar⁵³.

Nevenka Košutić-Brozović je na temelju teorijskih pogleda iznijetih u uvodu knjige *Simfonije II: Pêle-mêle*, kao i momenata Jelovšekove dramatizirane pjesme i pjesama u prozi, ovoj zbirci s pravom pripisala značajno veći utjecaj Przybyszewskog, s čijim se djelom Jelovšek u Pragu imao prilike temeljitije upoznati. No koji bi bili vanjski utjecaji na ovako nagle promjene u njegovu stihu? Odgovor također pronalazimo u krugu praških dekadentata. Pogledajmo neke od primjera iz njihove poezije objavljene prije Jelovškova dolaska u Prag – naravno, ovo su namjerno izabrani primjeri, a književnici s opsežnijim pjesničkim opusima uglavnom nisu toliko kombinirali duge i kratke stihove. Slobodni stih predekadentni i dekadentni češki pjesnici često su izmjenjivali s pravilnim, kako bi pokazali da nisu zaboravili prethodeći im književni razvoj⁵⁴, slično kao i Jelovšek u prvim *Simfonijama*. Češka dekadencija nije stvorila radikalno novu niti uistinu jedinstvenu poetiku, a njeni su predstavnici čas razbijali dotadašnje poetičke norme, čas ih upotrebljavali – tako i vezani stih, naročito poigravajući se s aleksandrincem i ronom. Stihovi pak prvih objavljenih pjesama Arnošta Procházke (zbirka *Prostibolo duše*, 1894.), koji je inače gotovo isključivo pisao kritiku i pjesnički mu opus nije puno veći od Jelovškova, prilično podsjećaju na Jelovškove, naročito u pjesmi *Poprava duše*:

“Tma pustých nocí neplodné zimy dusí křehké stonky květů budoucích jar,
Smrt hýří nad hroby samovrahů bez křížů lásky v nesvěcené půdě.
A v jekot vichrů půlnočních,
z plísni páchnoucích jeskyò zločinů,
proniká temný chorál chroptivých hlasů příšerně mystických litanií k Satanu,
černá mše slaví své orgie na ztupených symbolech Boha,
svatební lože cudných nevěst kal hanobí,
oltáře lesbické lásky halí se v oblaky kadidla,
spasmodické křeče zmítají obnaženými údy nestoudných žen.”⁵⁵

⁵² Jurić, 116–118.

⁵³ Hrvatsko pravo 6 (1900), br. 1395.

⁵⁴ Svozil, 106.

⁵⁵ Procházka, 19–20.

Izmjenu dugih i kratkih stihova nalazimo i kod Neumanna:

“Však snad i jednou vráčen tišinám v loktech Idolu potkáš svůj skon.
Ale, bratře! Ty, který zřítí jen hlozinu před sebou v dáli
a nevidíš zory Východu, jen slunce krvavý sklon,
Ty’s aspoð vášní svou silný...
Co kolem se válí
na bahnech stagnantních dav přátel líný a podlý,
jenž našel svá telata zlatá a v břichu důstojnost modly,
a je tak směšný a banální s frásemi tribuna davu.”⁵⁶

Primjer iz Březinine pjesme *Vůně zahrad mé duše* iz 1895.:

Jste vůněmi zavřených komnat,
kde na provhlém loži
ve mdlobách léčivých essencí a v šeru spuštěných záclon,
(zatím, co život zpívá pod okny v poledním hlaholu zvonů
a v opojení slunečních září)
svou hlavu boří do měkkých polštářů snění
má Vzpomínka bdící.⁵⁷

Otakar Březina, otkako je shvatio umjetničke mogućnosti slobodnog stiha, pokušavao je pronaći u njemu što prihvatljivije ritmičke elemente, kako bi ga očuvao od bezličnosti, pa mu je temeljem ritmičke organizacije postala izrazita daktilska tendencija, kako njeno slijeđenje tako i namjerno prekidanje⁵⁸. Dakle, i on je ritam nalazio u trosložnim akcentskim cjelinama, koje se povremeno gube, a upravo je to Jurić primijetio u “reformiranom” Jelovšekom stihu. Kako vidimo iz primjera, češki su se pjesnici devedesetih prema velikom slovu na početku retka odnosili kao i Jelovšek i, uopće, većinu novouvedenih, oslobađajućih elemenata stiha u drugim *Simfonijama* Jelovšek je mogao sresti unutar poezije kruga oko “Moderní revue”, neke od njih i već teorijski elaborirane.

Koje je autore sam Jelovšek istaknuo kao ključne za intertekstualno čitanje svojih pjesama? U predgovoru *Moj credo* svoju sklonost Przybyszewskom objašnjava vlastitim interesom za seksualno pitanje, koje smatra “pitanjem vitalnim, pitanjem opstanka i održanja”, a naročito su mu inspirativne izražene individualnosti, dekadentni pojedinci u sukobu s moralnim norma-

⁵⁶ Neumann, 27

⁵⁷ Březina, 34.

⁵⁸ Svozil, 111–112.

ma, koje nalazi kako u prozama Przybyszewskog (*Homo sapiens* i *Tottenhamse*) tako i u prozama Ksavera Šandora Gjalskog (*Janko Borislavić*). Pjesme u prozi u kojima je Košutić-Brozović primijetila izrazit utjecaj Przybyszewskog Jelovšek je također počeo pisati tek po dolasku u Prag, što je još jedna činjenica u prilog tezi o češkom posredništvu hrvatske recepcije ovog poljskog pisca. Osam od devet Jelovšekovih u zbirki objavljenih lirskih proza tematizira odnos muškarca i žena, točnije pisca i Sonje, kojoj je zbirka i posvećena, a pribrajamo im i dramatski koncipiran *Zapad*. U tim tekstovima nalazimo, naročito u onim ranijim, puno više ljubavne idile i patetike nego erotike, a naturalistične ćemo natruhe naći tek ponegdje, primjerice u spomenutom *Zapadu* te *Susretu*. Tamnije strane muško-ženskih odnosa i seksualnosti češće nalazimo u stihovanoj lirici, i te nas pjesme, više nego na Przybyszewskog, podsjećaju na zbirku *Sexus necans* Jiříja Karáseka z Lvovic. I on je jedan od autora koje Jelovšek citiranjem priziva u svijet svoje poezije, u *mottu* pjesme *Krik mesa*. Ako je Przybyszewsky utjecao na Jelovšeka kao esejist i filozof, Karásek je utjecao kao pjesnik i verzifikator. Karásekova pak naturalistička seksualnost nije moment koji prevladava drugom Jelovšekovom zbirkom, već ju je po svemu sudeći planirao za temeljni motiv treće, najavljivane no nikad objavljene zbirke *Seksuelni akordi*. Glavni moment *Simfonija II*, također dijelom inspiriran Przybyszewskym, kako je vidljivo iz citata preuzetog iz *Homo sapiensa*, ali i iz koketiranja s Przybyszewskom zanimljivim satanizmom (primjerice u pjesmi *Moja chasona*), jest na Nietzscheovoj filozofiji utemeljena individualna sloboda. Individualistička komponenta druge Jelovšekove zbirke ima snažno uporište i u tadašnjem praškom književnom i kulturnom ambijentu: u prvoj lirskoj prozi u zbirci njegov lirski subjekt osluškuje Vltavu, u kojoj “kao da je svaki valić šaptao velebnu simfoniju ponosa i pouzdanja u svoju snagu”, i dosljedni je individualizam bio osobina koju je Jelovšek, kako je sam naveo, naročito cijenio kod mladih čeških književnika:

“To je ta literarna beskarakternost – rak-rana naše mlade generacije. Kako je sasma inače istupala češka moderna! Rado bih znao, dali bi se između svih tih vrijednih Machara, Krejčća, Šalda, Březina, Karáska, Neumanna, Prochazka, Sova i. t. d. našao ma jedan, koji bi i najmanje sudjelovao kod kakvog jubileja jednog Vrchlickoga. Ne – tu je jaz, jaz principijelni, dva svijeta, koja žive za se – tu nema oduševljenih oslava, u kojima sudjeluju svi bez razlike. A ipak je Vrchlický po svome radu i naprednom stanovištu prema našem Trnskomu po prilici ono, što je majestetični Misisipi prema našem pomno reguliranomu Medveščaku. Tako se shvaća i provadja literarna karakternost drugdje – al za to danas mladi Česi mogu da se smjelo mjere sa napretkom svojih francuskih i njemačkih drugova.

Ako igdje – u Češkoj se sjajno razorilo ono krivo načelo o nuždi velikog složnog rada u malenih naroda”⁵⁹

Prvi u nizu čeških književnika koje Jelovšek navodi u predgovoru najcitanija je osobnost ove zbirke. Premda nešto stariji, Josef Svatopluk Machar postao je blizak krugu oko “Moderní revue” nakon eseja o Václavu Háleku, u usporedbi s kojim je revalorizirao Hálekom do tada zasjenjeno književno i kritičko djelo Jana Nerude. Taj je esej odjeknuo toliko da je podijelio češku javnost “za” i “protiv” Macharovih tvrdnji, i uz Machara se tu svrstala cijela inače heterogena generacija čeških “mladih”. Ova je sklonost Nerudi potakla i Jelovšeka da za sarajevsku “Nadu” napiše i u Češkoj zapažen⁶⁰ opsežan prikaz Nerudina života i rada, u kojem mu pripisuje i utiranje puteva češkoj moderni. Machar je 1887. objavio zbirku pjesama *Confiteor*, prvi dio kasnijeg trodijelnog ciklusa *Confiteor I-III*. Na nju je odmah negativno reagiralo više od deset kritičara, pripisujući joj nihilizam, cinizam i amoralnost, a šokirala je i autoritete kao što su bili Karolina Světa i Josef Václav Frič. Macharova knjiga *Pêle-mêle* (1892.) nije bila ni po čemu posebna zbirka pjesama (1903. je drugo izdanje ove knjige značajno izmijenjeno i nadopunjeno) šarolike tematike, od kratkih satira do pejzažne lirike, koje Machar nije uvrstio u *Confiteor* uglavnom zbog ljubavnog karaktera ove zbirke. Jelovšekove *Simfonije II: Pêle-mêle*, osim što podnaslovom upućuju na Macharovu zbirku, počinju i završavaju Macharovom stihovima, tj. u izvorniku prenešenim pjesmama *Na poslední stranku knihy* i *Solus sibi*, u kojima Machar slavi umjetnički individualizam i s prijehom se osvrtne na nerazumijevanje mediokriteta među koje, dakako, svrstava i svoje kritičare, pa njegove pjesme odlično uokviruju Jelovšekovo obračunavanje u predgovoru i pogovoru *Simfonijama II* s hrvatskom javnošću koja je njegovu prvu zbirku dočekala “na nož”. Slično su intonirani i Macharovi stihovi iz pjesme *List. M. A. Šimáčkovi*, koje je Jelovšek uzeo za *motto* svoje pjesme *Molitva*:

“Já cynik! Bozi, chodit českým peklem
tak deset roků, při tom verše psát,
chtít to a to – a nechat v řevu vzteklém
se hlupáky a lotry napadat –
a vidět v životě tak hnus a špínu

⁵⁹ Jelovšek, 1900, str. 12.

⁶⁰ Obavijesti o Jelovšekom članku o Nerudi objavljene primjerice u *Česká revue* 5 (1901–1902), br. 2, str. 188 i *Zvon* 2 (1901–1902), br. 1, str. 14.

a cítit v životě tak příchůy blínu –
 snad malheur to – však přiznáš, drahý hochu,
 že měl bych právo na cynismu trochu!”⁶¹

Prisjećajući se u tekstu *Slovutný Pane*, svojevrsnom otvorenom pismu Macharu povodom njegova 40. rođendana objavljenom u časopisu “Besedy Času”, prvog susreta s Macharovom poemom *Magdalena* u proljeće 1898., Jelovšek je kao glavnu inspiraciju koju su mladi hrvatski studenti ponijeli iz čitanja Macharove poezije istaknuo upravo individualizam i pobunu protiv lažnih idola i neutemeljenih autoriteta⁶². Pored Karáseka i Machara, još je jedan Čeh zadivio Jelovškega svojom nekonvencionalnošću i snažnom individualnošću. *Moja chansona* objavljena je pod *mottom* iz stihova zbirke anarhista Stanislava K. Neumanna ekstravagantno naslovljene *Jsem apostol Nového Žítí a žádné se nelekám rány, jsem rytír nového Grálu, jsem rytír bez bázně i hany* (1896.). Već smo istaknuli sličnosti u metrici pojedinih Neumannovih i Jelovšekovih pjesama u slobodnom stihu (izmjena dužih i kraćih stihova), a Neumanna su također zaokupljali satanistički motivi (najeksplicitnije u zbirci *Satanova sláva mezi námi*, 1897.) te je, kao i Jelovšek u praškoj fazi, od 1896. često verzalom isticao pojedine riječi u pjesmama. Iz Neumannova je časopisa “Nový kult” Jelovšek preuzeo i najveći broj vinjeta kojima je likovno opremio svoju zbirku. Pozornost zaslužuje i sličnost opsežnih Jelovšekovih kritičkih tekstova s onima koje je pisao vodeći kritičar kruga oko “Moderní revue” Arnošt Procházka. Procházkinе su kritike bile eseji iz kojih se moglo doznati gotovo isključivo njegove dojmove o samom književnom djelu, rijetko nešto o autorovu životu, ili čak o opsegu prikazanog djela. Takav je pristup “iznutra” Procházka imao samo kada je pisao o djelima koja bi ga se izuzetno dojmila, a upravo je dojmljivost kojom tekst kritičara uvuče u svoj svijet, iz kojega progovara o samom djelu, bila za Procházku jednim od glavnih preduvjeta dobre književnosti⁶³. Da se Jelovšek pokušavao slično ponašati kao kritičar ponajbolje nam pokazuje spomenuta kritika knjige Adele i Andrije Milčinovića u “Přehledu”, ali i u Jelovšekova pisma koja je objavljivao u “Nadi”, manje kada je pisao o likovnosti a više kada je pisao o kazalištu. Tako su primjerice njegove kritike uprizorenja

⁶¹ Jelovšek, 1900, str.

⁶² Besedy Času 9(1904), br. 8, str. 60, 62.

⁶³ Primjer su upravo Procházkinе kritike djela Przybyszewskog *Satans Kinder*, u MR sv. 6 (1897), str. 54–61 i *Homo sapiens*, u MR sv. 7 (1898), str. 148–152.

drama Björnsona, Hauptmanna⁶⁴ te Hilberta i Jiráseka⁶⁵ slobodne rijeke dojmova prepune uskličnika, dok o umjetničkim djelima viđenim na praškim izložbama, s izuzetkom nekoliko čeških slikara mlađe generacije, uglavnom ravnodušno izvještava.

Za prestanak Jelovšekova ozbiljnijeg bavljenja književnošću, a tako i za neobjavljivanje njegove najavljivane treće zbirke poezije, bilo je više razloga. Jedan je svakako neprihvaćanje od strane hrvatske književne javnosti, iako je u Pragu kao pripadnik utjecajnog kruga oko “Moderní revue” i svojevrsnog dekadentnog *mainstreama* bio bar djelomice shvaćen. Macharu se u prosincu 1901. u pismu žalio kako svi vodeći hrvatski književni časopisi ignoriraju njegov rad i spominju ga tek sporadično i podrugljivo, te da knjižare u svojim izlozima ne žele istaknuti Vodnikovu (tj. Drechslerovu) studiju *Prvi hrvatski pjesnici*, objavljenu kao prvi svezak Jelovšekova “Zbornika pouke i zabave”, premda je “prema svim kriterijima *rodoljubna*”. Uistinu, među hrvatskim je časopisima značajniji prikaz ove studije objavila tek sarajevska “Nada”⁶⁶, a nešto kasnije ju je u uglednom “Časopisu Českého muzea” sa simpatijama prikazao Josef Paulík⁶⁷. Uzrokom je ovakve Jelovškove osamljenosti na tadašnjoj hrvatskoj književnoj sceni bilo i razilaženje “novonadaškog” kruga 1901. te pucanje veza između Jelovšeka i njegovih prijatelja i suradnika, primjerice Milana Marjanovića. Jelovšeka je sasvim sigurno prilično obeshrabrilo i dokidanje češkog dekadentnog pokreta u književnosti, od kojeg se 1904. izborom pjesama *Hovory se smrtí* oprostio i njegov najuporniji pristalica Jiří Karásek z Lvovic. Na svoj se način u travnju iste godine od dekadencije, a time i od književnosti, oprostio i Jelovšek u “Přehledu”, uvodom u kritiku Marjanovićevih *Fragmenata*:

“Krajem devedesetih u nas su se uzburkali valovi ‘modernizma’. Nakon slatkastog romantizma i idealizirajućeg realizma, najednom su odjeknule parole o slobodi stvaranja, dekadenciji, simbolizmu, artizmu... Sve nesigurno – puno vike, malo razumijevanja. A malo je bilo i talenta. Barem do današnjega dana to razdoblje ništa epohalnoga nije stvorilo; u manjim je crtama dalo pristojne pokušaje, čak i neke vrijedne pažnje (Milčinović), u poeziji je iznjedrilo nekoliko izravnih i energičnih tonova – ali u romanu i drami nije dalo ništa veliko (tu ne ubrajam Vojnovića, jer je bio izvan toga pokreta i razvio se prije njega).

⁶⁴ Nada 7 (1901), br. 7-8.

⁶⁵ Nada 9 (1903), br. 20, str. 275–277.

⁶⁶ Nada 7 (1901), br. 23, str. 366.

⁶⁷ Časopis Českého muzea 76 (1902), br. 2, str. 336–338.

Ograničavalo se to doba na programe i beskonačne kavanske rasprave. ‘Modernisti’ su njegovali ‘boemski’ život, pili absinth, pušili ‘papiroze’, tražili simbole, upo-trebljavali nove izraze, opjevali žensko tijelo – a ujutro ustajali i u ogledalu još snenim očima vidjeli same Verlaine, Mallarmée, i Maeterlinke. Vrijeme poludjelih čovječuljaka, ali dobrih srca, i često velikih planova i ideala.’⁶⁸

Ima li uopće smisla pisati o Jelovšku, je li danas kao književnik vrijedan spomena? Autoritet autora koji su u posljednje vrijeme o njemu pisali uvjerava nas da jest, premda ni oni nisu donosili naročito povoljne sudove o njegovom književnom i kritičarskom radu. Svakako je zaslužan za hrvatsku recepciju Przybyszewskog, jer je iz kruga oko “Moderní revue” postao njenim izravnim poticateljem u krugu “novonadaša”, kojemu su pripadali i Marjanović i Cihlar-Nehajev koji je, kao i Branko Vodnik, kompetentnije od Jelovška pisao o Przybyszewskom. Iako nadahnut poetikom i mišlju znamenitog Poljaka, uporište za svoje shvaćanje umjetnosti Jelovšek je nalazio, kako smo pokazali, prije svega u češkim književnim i kritičkim autoritetima mlađe generacije. Štoviše, iz dekadentnog je praškog kruga crpio i ohrabrenje za dalje književno stvaranje nakon negativne reakcije hrvatske javnosti na prve *Simfonije*, a “Moderní revue” je objavila i jednu od malobrojnih dobrohotnih kritika drugih *Simfonija*, iz pera Jelovškova dobrog prijatelja Gvida Jenyja⁶⁹. I u drugoj je zbirci Jelovšek u nekim pjesmama nastupio kao Kranjčevićev štovatelj, koji niti u lirici ne može pobjeći od socijalne tematike (*Matek moj!*) i kritike suvremenika (*Jubilej*), no ipak su *Simfonije II* prije svega zbirkom pjesama književnika koji je deklarativno čvrsto stajao na pozicijama umjetničke individualnosti i zanimao se hipersenzibilnošću suvremenog intelektualca i ljudskom seksualnošću, što je namjeravao i dalje produbljivati.

Kroz cijelo su se 19. stoljeće u hrvatskoj književnosti izmjenjivala dva modela odnosa prema književnom stvaranju, koje Brešić uvjetno naziva “pragmatičnim” i “umjetničkim”: prvi je literaturu stavljao u funkciju nacionalnog boljitka, dok je drugi prednost davao stvaralačkom subjektu⁷⁰. Zbog društvenih i političkih okolnosti te nacionalnointegracijskog zamaha koji je u tom razdoblju bio prisutan u većine slavenskih naroda, zbog stalnog nastojanja hrvatskih intelektualaca i književnika na očuvanju samobitnosti,

⁶⁸ Přešled 2 (1904), br. 21, str. 336.

⁶⁹ Moderní revue 12 (1900–1901), sv. 1, str. 28–29.

⁷⁰ Brešić, 15–16.

ponekad i pukog opstanka vlastitoga naroda, ovaj drugi model u hrvatskoj književnosti niti jednoga trenutka nije toliko prevladao da bi pojedinca, pa bio on i umjetnik, pretpostavljao nacionalnom kolektivitetu – dakako, niti za vrijeme Khuenove strahovlade, kada u hrvatskom modernističkom pokretu “mladi” u svoja načela uvrštavaju i ona o potrebi jakih pojedinaca koji će svome narodu osigurati sretniju budućnost. U takvom ambijentu nije bilo mjesta za dekadentni umjetnički senzibilitet. Nakon što je hrvatska proza iznjedrila određeni broj dekadentnih junaka – primjerice u Leskovara i Gjalskog – Jelovšek je prvi u hrvatsku književnost uveo dekadentno pjesničko “ja”, prvi dekadentni lirski subjekt. Bez obzira na to kako danas ocjenjivali Jelovšekov neveliki opus, smatramo da je barem zbog brojnih i žestokih reakcija izazvanih njegovim pjesmama vrijedilo ukazati na neke od okolnosti u tadašnjoj praškoj književnoj sredini koje nas upućuju na mogućnost da je češki dekadentni krug bio most preko kojeg je dekadentna poetika zapadnoeuropskog tipa uvezena na stranice Jelovšekovih zbirki, a time i u hrvatsko pjesništvo s kraja 19. i početka 20. stoljeća.

LITERATURA

- Agičić, Damir [priredio]. *Dragi Franta!* : hrvatska korespondencija Františka Hlaváčeka (1896. – 1904.). Zagreb : Srednja Europa, 2003.
- Almanach na rok MCM. Praha : Moderní revue, 1899.
- Brešić, Vinko. *Čitanje časopisa* : uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća. Zagreb : Matica hrvatska, 2005.
- Brlenić-Vujić, Branka. “*Simfonije*” Vladimira Jelovšeka ili simboličko osporavanje. // Revija : časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja 19(1988), br. 9, str. 749–781.
- Březina, Otokar: *Tajemné dálky*. Praha : Moderní revue, 1895. Dostupno u bazi Česká elektronická knihovna (www.ceska-poezie.cz).
- Hloušková, Jasna. *Korespondence Stanislava Przybyszewského s Arnoštem Procházkou v letech 1895–1901*. // Literární archiv : sborník Památníku národního písemnictví. 28(1997), str. 71–91.
- Hloušková, Jasna. *S. Przybyszewski: zazářit, ohromit a zmizet*. // Paměti. Korespondence / Stanislav Przybyszewski. Praha : Aurora, 1997. Str 265–277.
- Ivanković, Katica. *U obranu dekadencije*. Češka književna previranja na kraju 19. stoljeća. // Književna smotra : časopis za svjetsku književnost. 34, (123)/1(2002), 3–12.
- Jelovšek, Vladimir. *Simfonije*. Zagreb, 1898.
- Jelovšek, Vladimir. *Simfonije II: Pêle-mêle*. Prag, 1900.
- Jurić, Slaven. *Tendencije u ranom hrvatskom slobodnom stihu*. // Umjetnosti riječi 47(2003), br. 1–2, str. 107–128.

- Košutić-Brozović, Nevenka. *Stanislav Przybyszewski i hrvatska moderna*. // Radovi / Filozofski fakultet u Zadru 3(1962), sv. 3, str. 178–198.
- Kvapil, Miroslav. *O nekim aspektima evropskih okvira hrvatske moderne*. // Croatica : prinosi proučavanju hrvatske književnosti 3(1972), sv. 3, str. 79–84.
- Kvapil, Miroslav. *Charvátská moderna a česká literatura*. // Pokrokové tradice česko-jugoslávských literárních vztahů. / Miroslav Kvapil. Praha : Československá akademie věd, 1988. Str. 81-99.
- Kvapil, Miroslav. *Časopis Nada a česká literatura*. // Pokrokové tradice česko-jugoslávských literárních vztahů. / Miroslav Kvapil. Praha : Československá akademie věd, 1988. Str. 115-119.
- Kvapil, Miroslav. *Croatica v Moderní revue*. // Bohemo-Serbica : Bohemo-Croatica. / Miroslav Kvapil. Praha : Euroslavica, 1995. Str. 69-109.
- Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce 1–3/II. Praha : Academia, 1985–2000.
- Marijanović, Stanislav. *Pisma Vladimira Jelovška Branku Vodniku*. // Zbornik o Branku Vodniku – književnom povjesničaru / ur. Tihomir Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji sveučilišta u zagrebu, 2001. Str. 283–291.
- Neumann, Stanislav Kostka: *Jsem apoštol Nového Žití a žádné se nelekám rány, jsem rytíř nového Grálu, jsem rytíř bez bázně i hany*. Praha : Moderní revue, 1896. Dostupno u bazi Česká elektronická knihovna (www.ceska-poezie.cz).
- Procházka, Arnošt: *Prostibolo duše*. Praha : Moderní revue, 1894. Dostupno u bazi Česká elektronická knihovna (www.ceska-poezie.cz).
- Rem, Goran. *Vladimir Jelovšek Teharski – kopneni protoavangardist*. // Dani hrvatskog kazališta 27 : književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća. Zagreb ; Split : HAZU : Književni krug Split, 2001. Str. 320–333.
- Svozil, Bohumil. *V krajinách poezie : realismus, impresionismus, dekadence, symbolismus : básnické vývojové tendence z konce 19. století*. Praha, 1979.

U rukopisu

- Jelovšek, Vladimír. 2 pisma Josefu Svatopluku Macharu, od 11. 9. 1900. i 4. 12. 1901. Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Machar, J. S.

Periodika

- Besedy Času. 9(1904).
- Česká revue. 5(1901–1902).
- Hrvatsko pravo. 6(1900).
- Literární listy. 16(1894–1895), 19(1897–1898).
- Lumír. 27(1899), 28(1899–1900).
- Moderní revue. Sv. 3(1895–1896), 9(1898–1899), 10(1899), 12(1900–1901), 15(1903–1904).

Nova nada. 1(1897)–3(1898).

Pøehled. 2(1904).

Rozhledy. 4(1895), 6(1897), 9(1899–1900), 13(1902–1903).

Svjeto. 15(1900), 16(1901).

Zvon. 2(1901–1902).

Život. 1(1900), knjiga 1.

Primljeno 1. lipnja 2008.

SUMMARY

VLADIMIR JELOVŠEK AND THE PRAGUE “BRIDGES” OF CROATIAN DECADENCE

Marijan Šabić

With his translations and articles in Croatian literary periodicals, Vladimir Jelovšek was an important mediator in Croatian reception of literature and visual arts of the early Czech Modernism. But today, he is also considered as a free verse initiator in Croatian poetry, as the first decadent Croatian poet and the first promotor of the work and philosophy of Stanislaw Przybyszewski in Croatia. The paper attempts to complete the picture of Jelovšek's literary and literary-critical work during his stay in Prague from 1897 until 1905 and explain the thesis on the possible influences of the Czech social environment, especially the circle around “Moderni revue”, on Jelovšek's poetics and literary interests.

Key words: Vladimir Jelovšek, Modernism, decadence, Croatian poetry, Stanislaw Przybyszewski, “Moderni revue”